

MARITIME SMÅARTIKLER

SØMANDENS TRØST – BESKØJT OG SKRA

SELV om museer normalt ikke bør satse alt for meget på indsamling og udstilling af kuriositeter, kan der dog af og til dukke virkelig morsomme ting op, som kan have ganske stor interesse, selv om de i og for sig synes at være af mindre betydning. For øvrigt er publikum i reglen ganske begejstret for den slags kuriøse sager.

Handels- og Søfartsmuseet har i det svundne år fået foræret et par virkelig fornøjelige og sjældne genstande, som ganske vist må henregnes til småtingsafdelingen, men som alligevel ikke er uden betydning, idet de giver et indblik i dagliglivet om bord.

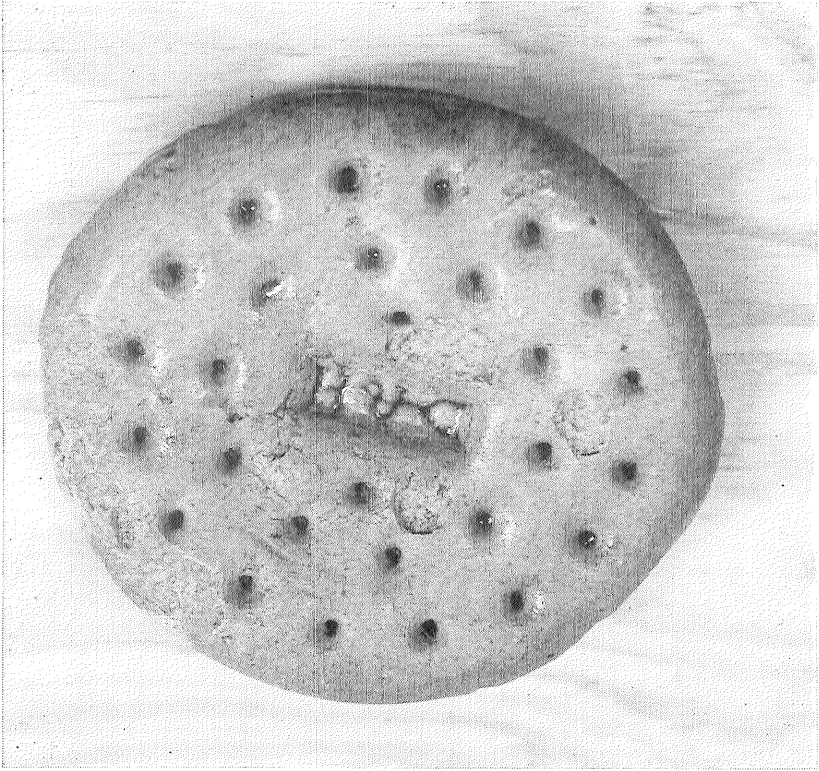
Den mest bemærkelsesværdige ting er en 125 år gammel *beskøjt*, som vi modtog som gave fra Danmarks Skibsførerforening. Den er virkelig en sensation, idet den formodentlig er den ældste bevarede skibskiks i hele verden. Museet har spurgt vidt og bredt, men har ikke fundet nogen, der er ældre. Den senere kaptajn E. Gade var i 1852 forhyret som skibsdreng om bord på den engelske skonnertbrig „Lydia“ af Whitby. Den var bygget i Whitby 1842, målte 151 tons, og ejedes af Wood & Co. Kaptajn J. Wood førte den. Da Gade kom hjem til Danmark, forærede han sin mor beskøjten, så hun kunne se, hvad de levede af om bord. Den har øjensynlig gjort indtryk, og den blev bevaret i familien, indtil den blev foræret til Skibsførerforeningen, i hvis pengeskab den lå tørt og godt i en del år, indtil vi fik den.

Beskøjten er hård og fast og mirakuløst nok meget velbevaret, bortset fra enkelte små afskalninger på den blanke overflade. Den er overhovedet ikke smuldreret, hvad man unægtelig ville vente. Den er bagt af hvedemel, har flere indprikkede huller, er let lysebrun af farve og er i oval form (10 × 11 cm, 2,2 cm tyk). Bageriet har sat sit stempel med initialerne H & C i midten. Måske lykkes det engang at finde ud af, hvad de betyder.

Beskøjter kaldes på engelsk *sea biscuits*. De var, som navnet siger, bagt to gange, så al fugtigheden var trukket ud af dem, og de var knashårde. På den måde holdt de sig i lang tid, medmindre de udsattes for fugt og angreb af insekter og mider. Som man vil huske fra min artikel „Sømandens kagebog“ i årbog 1976, s. 15, var især Liverpool-beskøjterne meget populære blandt alverdens søfolk, og det er højst sandsynligt, at det drejer sig om en sådan. Man gav dem øge- eller kælenavne som *Liverpool pancakes* eller *Liverpool pantiles* (tile = tagsten). Et andet navn for beskøjter var *hard tack* (tack = pløk).

Vor beskøjt giver en håndgribelig mindelse om de for os at se ikke særlig tillokkende kostforhold om bord på sejskibene i ældre tid. Den er derfor virkelig en fin museums-genstand. Vi har ladet den konservere lempeligt på Nationalmuseets konserveringsanstalt, så den forhåbentlig kan holde sig mange år endnu.

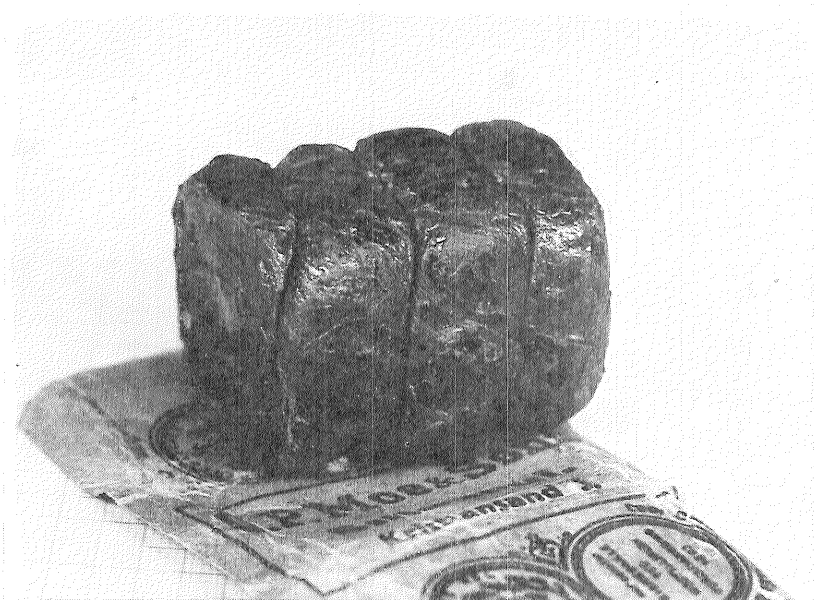
En anden spændende gave modtog vi fra fhv. skibstømrer Otto Idorn, København, gennem Kap Horn-Foreningen. Det drejer sig om en rigtig, ægte skipper-skrå eller *Kap Hornerskrå* fra 1915. Idorn, der er født 1894, var forhyret om

Formodentlig verdens ældste bevarede beskøjt, en *Liverpool pancake* fra 1852.
Fot. Baldur Hansen, Helsingør.

A typical "Liverpool pancake" or sea-biscuit from 1852. A Danish ship's boy, E. Gade, who served on board the schoonerbrig "Lydia" of Whitby, Capt. J. Wood, brought it home in order to show his mother what he got to eat on board. The biscuit, of wheat, 10 × 11 cm, 2.2 cm thick, is amazingly well preserved. It is probably the oldest surviving sea-biscuit in the world.

bord på den 4-mastede bark „Store Bror“ af Kristiansand i Norge for en rejse rundt Kap Horn. Før afsejlingen købte han i Kristiansand skræen, der var fabrikeret i samme by, men da han foretrak at tygge pladetobak fremfor skrå og havde nok deraf, overlevede skræen rejsen og er altså nu havnet på museum. Den er hård og sort som lakrids og er spundet af skråtobak i tre vindinger, som man kunne bide eller måske rettere skære et passende stykke af. Den er indpakket i brunt, let fedtet papir med firmamærket „O. P. Moe & Søns Smaarul. Kristiansand S.“ og med afbildning af de medaljer, det sikkert fortræffelige tobaksfirma

En skipperskrå, *Kap Horner-skrå* kaldet, fra 1915, fabrikeret af O. P. Moe & Søn i Kristiansand, Norge. Fot. Baldur Hansen.

This Norwegian "Cape Horn quid" was bought by a Danish sailor, in 1915, before leaving harbour for a trip round Cape Horn on board the 4-masted bark "Store Bror" (Big Brother) of Kristiansand, Norway. It is a small roll of spun tobacco (2.5 × 2.5 × 5 cm), black as liquorice and very well preserved. On the original wrapping is printed the name of the tobacco firm, O. P. Moe & Son of Kristiansand.

havde opnået at få på diverse udstillinger. Pakken eller rullen måler 2,5 × 2,5 × 5 cm.

I vore dage er skrå ikke særlig æstimeret, men den var i høj grad praktisk om bord, hvor man i hårdt vejr ikke kunne have ild i pipen, helt bortset fra, at man altid tænkte på brandfaren ved rygning om bord på træskibene. Tobak var for sømanden næsten lige så vigtig som maden, en trøst og opkvikker under det hårde liv. Med en skrå i kindhulen eller under tungen havde man virkelig noget at stå imod med.

Også Kap Horner-skråen er en ganske værdifuld museumsting for os at have.
Henning Henningsen

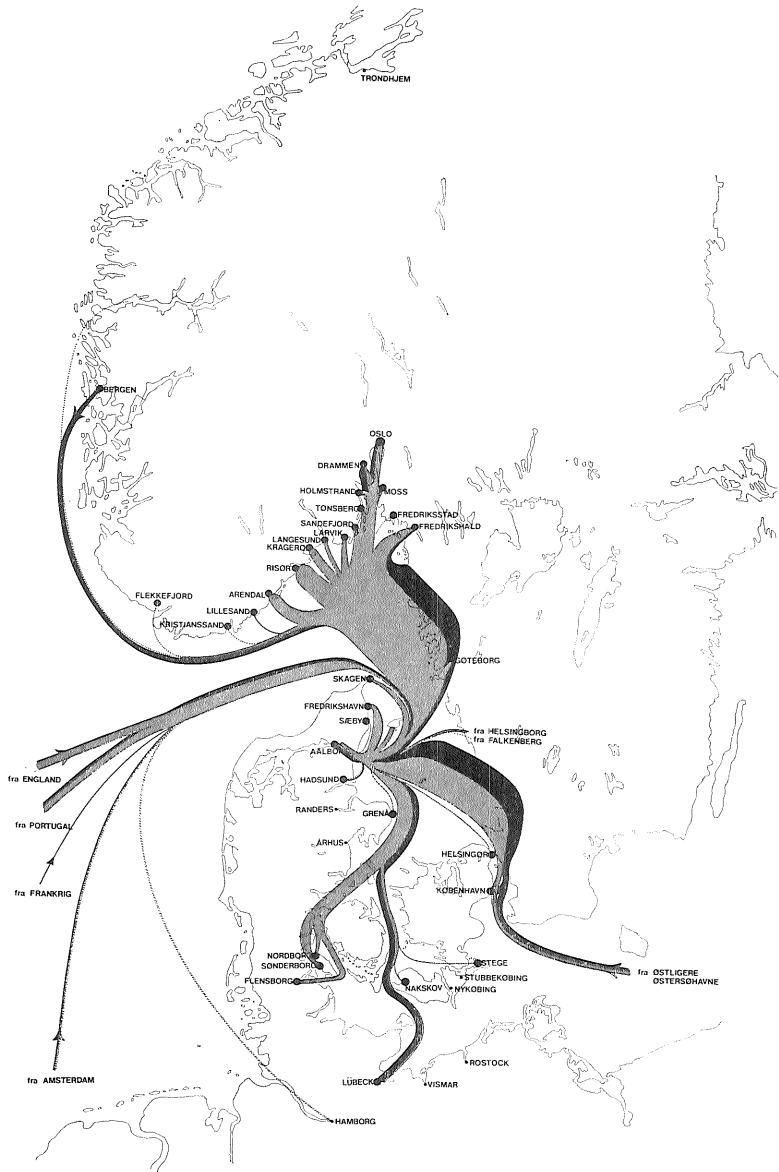
I 1773 udgav hospitalsforstanderen i Helsingør, Christian Magnus Orlík, sin „Afhandling om Aalborgs Handel“. Forfatteren har med stor grundighed gennemgået Ålborgs toldbøger for 1769 og bringer resultatet i mange og lange tabeller, forsynet med kommentarer og gode råd til byen. Det er særdeles fornøjeligt for folk med hang til sligt at lede efter kuriøse oplysninger i tabellerne. I 1769 blev der til Ålborg fra udlandet indført 24 pund kamelhår og 402 pund kanariefrø, og fra Ålborg kunne man sælge 19 dunke stegte sild til København. Skal man derimod benytte oplysningerne mere seriøst, forvirres man let af afhandlingens uoverskuelige form. Det er formodentlig forklaringen på, at bogen ikke er blevet udnyttet fuldtud i den lokalhistoriske forskning.

I 1976 fandt man det i Ålborg passende at fejre den tusindårige havns 500-års jubilæum, og Ålborg Historiske Museum bidrog som naturligt er med en udstilling om havnens historie. Nu er byens museum slet ikke noget søfartsmuseum. Maritime genstande mangler næsten helt, men importvarerne kunne vi vise, og handelen blev derfor udgangspunktet for udstillingen. Under forberedelserne opstod ønsket om at udnytte Orlíks 200 år gamle guldgrube, og det lykkedes da også på grundlag af hans oplysninger at tegne forskellige diagrammer og kort. Af disse udstillingsplancher blev kortene over sejladsen til og fra Ålborg uden tvivl de mest vellykkede, og det kunne synes trist, at de kun skulle have en særudstillings korte levetid. Ganske vist bringer de ikke i egentlig forstand nye oplysninger — alt kan jo findes i Orlíks bog — men på grund af deres overskuelighed giver de alligevel en klarere forståelse af den betydningsfulde provinsby Ålborgs forbindelser med ind- og udland. Derfor offentliggøres de her i let omtegnet form.

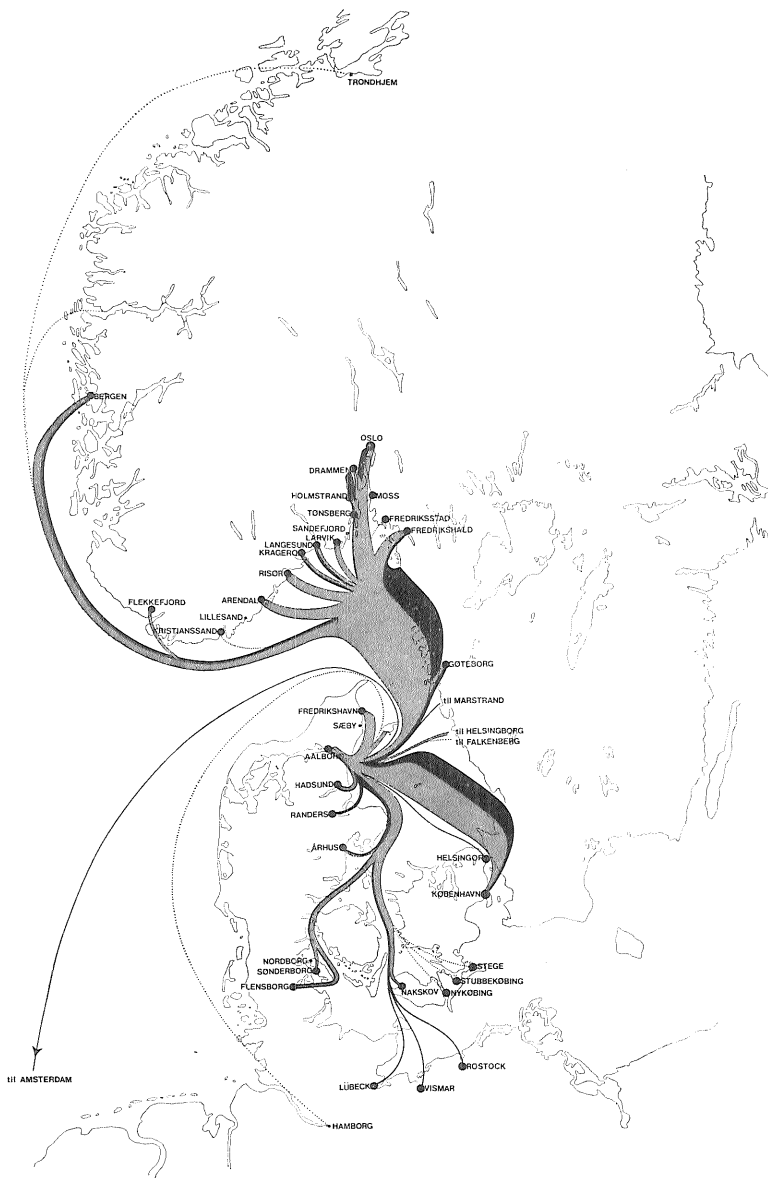
Som det tydeligt fremgår, dominerede handelen med Sydnorge helt sejladsen til og fra Ålborg i 1769, men også med København var der hyppigt forbindelse. Handelen med resten af landet og især med det egentlige udland var derimod af forsvindende lille betydning. Kun en mindre del af den samlede handel foregik, som det ses, ved hjælp af skibe, der var hjemmehørende i Ålborg.

Når handelen med Sydnorge havde så stor betydning for Ålborg, forstår man, hvorfor tabet af Norge, som vi jo meget rigtigt kalder unionens opløsning, fik så skæbnesvanger betydning for byen. Til Norge afsejlede i 1769 ikke færre end 148 skibe, og de medbragte især landbrugsprodukter som korn, saltet og røget kød, æg m. v. og fiskeprodukter som saltede og røgede sild og ål. Disse varer stammede fra Ålborgs opland, hvortil må regnes hele Limfjordsområdet. Den betydelige fjordsejlsads er derfor ikke medtaget på kortene. Fra Norge til Ålborg sejlede 136 skibe. De medførte især tømmer, men også stangjern var af stor betydning, og beregnet efter værdi var de to varegrupper omtrent lige store og udgjorde hver omkring en tredjedel af den samlede import. Også de berømte norske jernovne kan naturligvis findes i statistikken med en betydelig post. Importen fra Bergen indtager en særstilling ved, at 214 tønder tran udgjorde langt den mest værdifulde del.

Handelen med København viser større variation, selv om værdien af landbrugsprodukter også her udgjorde langt over halvdelen af det, der med 66 skibe sejlede fra Ålborg til hovedstaden. Fra København kom med 75 skibe et stort

Sejladser med varer til Ålborg 1769. Signaturens bredde angiver antallet af sejladser (eksempel: 66 til København). Med sort er angivet skibe, der er hjemmehørende i Ålborg.

Sejladser med varer fra Ålborg 1769. Kortet er opbygget som det foregående. Kortene er rentegnet af Jan Slot-Carlson.

udvalg af forarbejdede varer og varer fra fjernere egne af jorden. De mest værdifulde enkeltposter var sukker og tobak.

Fra teglværkerne i området ved Sønderborg, Nordborg og Flensborg kom der store mængder mursten og tagsten til Ålborg, men skibene måtte for en stor del sejle tomme tilbage. Et tilsvarende mønster gør sig gældende for den egentlige udenlandshandel.

Sejladsen fra Ålborg til udenlandske havne var i 1769 forbløffende begrænset. Vi ved ganske vist, at Ålborgskibe nåede vidt omkring i verden, men de deltog altså ikke alle i hjembyens handel. Vigtigste bestemmelsessted for varerne fra Ålborg var Göteborg, hvortil 10 skibe sejlede landbrugsprodukter. Også til andre svenske havne blev der bragt landbrugsprodukter, medens de tyske østersøhavne modtog fisk. Til Amsterdam sejlede et enkelt skib landbrugsprodukter og norske brædder.

For importens vedkommende hentede Ålborg varer fra en hel del havne, hvortil byen intet havde at sælge. I Portugal hentede man salt med 10 skibe, naturligvis især til konservering af fisk og kød. Fra Portugal kom også 800 citroner, men det er karakteristisk, at endnu flere citroner kom fra meget nærmere havne. Fra Holland kom 1400 stk., fra Hamborg 1200 stk., fra Lübeck 5000 stk. og iøvrigt en del kasser fra København. Ålborgkøbmændene hentede heller ikke krydderier i Østen, og den the, de solgte i Norge, blev købt i København.

Et andet område med et specielt varetildbud var den østlige Østersø, hvor man i Narva, Riga og Petersborg hentede hør, blå, hamp og sejldug, men ikke ret meget andet. Fra de andre udenlandske havne kom et mere varieret, til dels eksotisk vareudvalg.

Forsøger vi til sidst ud fra de vidt forskellige slags mængdeangivelser at sammenregne de indladede og udlossede varer i tons, får vi et resultat, som naturligvis må tages med alle mulige forbehold, ikke kun fordi omregningerne er tvivlsomme, men også fordi smugleriet ikke tælles med. Alligevel er der grund til at tro, at tallene siger noget karakteristisk. Mindst interessant er tallene for de varer, der blev sejlet til byen. Af de knap 10.000 tons var 55% tømmer og 13% salt. Mere tankevækkende er tallene for de varer, der gik den modsatte vej. Ikke mindre end 89% af de ca. 12.000 tons udgjordes af landbrugsprodukter, 8% af fisk og kun 3% af andre varer!

Ålborgs handel var altså ikke blot meget afhængig af et enkelt aftagerområde, men hvilede også på et yderst ensidigt varegrundlag.

Viggo Petersen